

II. Zvířecí monstra v Tomášově encyklopedii

Ačkoli Tomáš z Cantimpré popisuje ve svých knihách věnovaných zoologii převážně zvířata projevující ve svém vzhledu či chování neobvyklé rysy – ať již se jedná o tvory běžné známé, nebo naopak exotické či bájně –, přece z této rozsáhlé skupiny pozoruhodných živočichů vyděluje ještě takové, jejichž zvláštnost jako by překračovala jakousi hranici a vstupovala do nové kategorie, pro kterou má Tomáš označení *monstrum*. V moderních jazycích se tímto výrazem míní něco podivného, co se odchyluje od „normálního“ tvaru či velikosti, nějaký neobyčejný úkaz budící úžas a hrůzu nebo lidská či zvířecí obluda. Z obsahu středověkých popisů lidských i zvířecích tvorů označených jako *monstra* však vyplývá, že latinský ekvivalent měl pro středověké autory pravděpodobně širší význam a že jej nelze překládat vždy slovem „zrůda“, „nestvůra“ či „příšera“. Jak si tedy někteří tvorové vysloužili přídomek *monstrum* a co znamená tento termín pro Tomáše i jiné středověké autory?

Středověké představy o zvířecích monstrech vycházejí do určité míry z pojetí starověkých Řeků a Římanů, v klasických dílech se však s termínem *monstrum* pro označení živočichů podivného vzhledu a chování nesetkáme příliš často. Starověcí autoři se o takových tvorech vyjadřovali převážně jako o zvířatech (*animalia*) či šelmách (*ferae, bestiae*), popřípadě je zařazovali mezi divy a pozoruhodnosti ($\theta\alpha\upsilon\mu\alpha\tau\alpha$, *miracula, mirabilia*) exotických krajů. Dokonce i Plinius Starší, jehož text ovlivnil popisy podivných tvorů ve středověkých encyklopediích největší měrou, uvádí termín *monstrum* jen na několika místech. Z létavců takto označuje výra, který obývá opuštěné, nepřístupné a nehostinné lokality a namísto zpěvu obvyklého pro ptáky vydává jen jakési žalostné houkání. Ze čtvernožců pokládá za monstra některé zvláštní tvory žijící v Etiopii, jako je například okřídlený kuň pegas, indiští býci

s jedním či se třemi rohy a *leucrocota*, jež napodobuje lidský hlas a má strašlivý vzhled – hlavu jako velbloud a velkou tlamu protaženou až k uším, hruď jako lev, zadní část těla jako jelen a na nohou rozštěpená kopyta. Z hadů užívá tento termín výhradně pro baziliška a v knize o mořských živočiších nalezneme výraz *monstrum* pouze při popisu Istivých „mořských psů“, v rámci vyprávění o obrovité chobotnici, která v jedné oblasti Středozemního moře vycházela na břeh krást potravu, a v souvislosti se zmínkou o podivných tvorech připomínajících svým zjevem rostlinné plody nebo různé předměty.¹⁶⁴

Pojem „monstrum“ (τέρας, *monstrum*), tak často užívaný ve středověku, byl v klasických řeckých a latinských spisech vyhrazen převážně pro lidské či zvířecí jednotlivce, v nichž se projevoval současně zvířecí i lidský prvek, kteří byli směsí dvou či více zvířat nebo jejichž vzhled vybočoval z běžné normy – jako byl kupříkladu člověk se lví hlavou, had s nohama či pták se čtyřmi křídly.¹⁶⁵ Někdy se dostalo tohoto pojmenování také zvířecím či polo-zvířecím křížencům známým z řecké mytologie, jejichž tělesná podoba porušovala zákony přirozených forem.¹⁶⁶ Takoví tvorové vznikli podle názoru starověkých autorů *contra naturam*, tedy v nesouladu s přírodou,¹⁶⁷ a byli tudíž často chápáni jako výstraha před následující pohromou, jako varování bohů. Tuto funkci termínu *monstrum* vyjadřují zřetelněji synonymní výrazy *prodigium*, *portentum* či *ostentum*, jež mají všechny význam podivného, ne-

¹⁶⁴ Srv. Plinius Starší, *Natur. hist.* X,34 (výr), VIII,72 (pegas, třírozí býci, leukrocota), VIII,78 a XXIX,66 (bazilišek), IX,3 (tvorové připomínající hrozen, okurku, meč, pilu), IX,91–92 (chobotnice), IX,153 (mořští psi).

¹⁶⁵ Srv. Valerius Maximus, *Facta et dicta memorab.* I,6,5, Festus, *De verb. signif.*, str. 147,10.

¹⁶⁶ Homér, *Od.* XII,87, označuje za zlou obludu (πέλωρ κακόν) Skylu, Ovidius, *Metam.* VIII,156, užívá termín *monstrum* pro Minótaura, a Vergilius, *Aen.* III,214, uvádí tento výraz ve spojitosti s Harpyjemi.

¹⁶⁷ Srv. Festus, *De verb. signif.*, str. 147,10: *monstra dicuntur naturae modum egredientia*, Fronto, *Diff. (GL VII,520): monstrum est contra naturam*.

přirozeného jevu, který je nutno vykládat jako znamení, jež člověku ohlašuje a ukazuje, co se má odehrát v blízké budoucnosti. Taková znamení byla často spojena s mimořádnými klimatickými úkazy, neméně často se však odvozovaly boží záměry z tělesných anomálií, jež byly shledány u právě narozených lidských či zvířecích mláďat,¹⁶⁸ nebo z mimořádných schopností některých živočichů – kupříkladu líčení o neuvěřitelné síle malé ryby štitovce, jež se dokáže přisát k lodi a zpomalit její plavbu, zakončuje Plinius historkou o štitovci, který takto zdržel na cestě do Antia císaře Caligulu a jehož lze pokládat za jakýsi druh věštného znamení, protože brzy po svém návratu byl Caligula zavražděn.¹⁶⁹

V tomto významu vnímá pojmy *monstrum* a *portentum* také Isidor ze Sevilly, jehož kapitola o lidských monstrech, zasazená do jedenácté knihy *Etymologií* pojednávající o tělesné a duševní stránce člověka, tvořila jakýsi předěl mezi starověkým a středověkým chápáním výrazu „monstrum“. V úvodu, který předchází výčtu jednotlivých tělesných anomálií, Isidor navazuje na antické výklady termínů užívaných pro označení věštných znamení a uvádí dvě události, na nichž lze dokázat, jak Bůh používá nepřirozeně zrozené tvory jako výstrahu, jíž varuje člověka před hroící pohromou: Xerxa prý upozornila na blížící se zánik jeho království liška zrozená z klisny a předzvěstí nenadálé smrti Alexandra Velikého měla být zrůda, která se narodila jedné ženě – horní část těla tohoto znetvořeného jedince měla podobu mrtvého člověka, zatímco dolní část se skládala z těl různých živých zvířat.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Za zlověstné znamení bylo vykládáno mimo jiné narození lidského či zvířecího jedince s mužským i ženským pohlavím (srv. např. Hérodotos, *Hist.* VII,57, Plinius Starší, *Natur. hist.* VII,34 a XI,262; Aristotelés řadí tento jev mezi tělesné anomálie, jež označuje termínem τέρας).

¹⁶⁹ Srv. Plinius Starší, *Natur. hist.* XXXII,4, který se o této rybě vyjadřuje jako o *auspicalis pisciculus*; štitovec v tomto případě dokázal podle tvrzení očitých svědků zpomalit pětiveslici, a překonat tak úsilí asi čtyř set veslařů. Ke štitovci viz výše pozn. 62.

¹⁷⁰ Srv. Isidor ze Sevilly, *Etymol.* XI,3,5. O znamení určeném Xerxovi srv. Hérodotos, *Hist.* VII,57, podle jehož verze vrhla klisna zajíce.

V ostatních pasážích této kapitoly se však Isidor od starověkých autorů odlišuje, a to v několika směrech. Za prvé nesouhlasí s jejich tvrzením, že veškerí podivní a zdeformovaní tvorové vznikli v rozporu s přírodou neboli proti přirozenému řádu (*contra naturam*). Vše se totiž podle Isidora děje z Boží vůle a Bůh, kterému pohané říkají někdy také *Natura*, si přál existenci přírody, v níž budou zastoupena všechna stvoření.¹⁷¹ Isidor zde navázal na Augustina, který se v díle *De civitate Dei* dotýká krátce některých anomálií ve vzhledu lidí a lidských ras. Jejich jména a popis převzal Augustin od Plinia Staršího, avšak na rozdíl od římského polyhistora, který uvádí cizokrajné národy v knihách věnovaných geografii a nikterak je nehodnotí, nebo se o nich vyjadřuje jako o podivuhodnostech a divech,¹⁷² Augustin je označuje za *monstrousa hominum genera*. Zároveň ale vyslovuje přesvědčení, že tyto tvorové náležejí mezi Boží stvoření a že Bůh je v této podobě stvořil záměrně.¹⁷³

Za druhé Isidor, pravděpodobně též pod vlivem Augustina, aplikuje pojem *monstrum* na celé lidské národy, a nikoli jen na znetvořené lidské či zvířecí jednotlivce, a je tak strůjcem představy o celé škále podivných lidských ras, jež se vtělila do děl pozdějších středověkých autorů v podobě obsáhlých kapitol či knih; sám Tomáš z Cantimpré, jak již bylo uvedeno, věnoval tomuto tématu celou jednu knihu. A nakonec se Isidor od řady antických autorů odlišuje svou snahou vysvětlit racionálně některé lidské, zvířecí i hybridní postavy z antické mytologie (*hominum fabulosa portenta, monstra quaedam inrationabilium animantium*), podobně jako o to usiloval Palaifatos a další řečtí mythografové. Obr Géryón nebyl lidský netvor se třemi těly, nýbrž ve skutečnosti šlo o tři bratry, kteří byli natolik svorní, že působili jako jedna duše ve třech tělech. Gorgony, podle tradice okřídlené ženy s kovovými pěstmi a se zmijemi ve vlasech, při pohledu na něž se každý pro-

¹⁷¹ Srv. Isidor ze Sevilly, *Etymol.* XI,3,1.

¹⁷² Viz výše pozn. 47.

¹⁷³ Srv. Augustin, *De civ. Dei*, XVI,8 a XXI,8 (CCL 48,508–509 a 771).

měnil v kámen, byly vlastně tři nesmírně krásné sestry, které na sebe poutaly pozornost do té míry, že ten, kdo se na ně díval, vypadal jako zkamenělý. Sirény s tělem napůl ženským a napůl ptáčím byly nevěstky, které ožebračovaly své zákazníky a ti jim kladli za vinu, že v životě ztroskotali. Podobné racionální vysvětlení našel Isidor i pro některá zvířecí monstra. O Hydře se prý vypravuje, že to byl vodní had s devíti hlavami, jemuž po useknutí jedné hlavy vyrostly tři nové. Ví se však, že Hydra bylo místo chrlící vodu, jež ničila blízké město, a pokud se jeden z otvorů uzavřel, otevřelo se hned několik nových. Chiméru si lidé představují jako bytost s hlavou lva a s tělem napůl dračím a napůl kozím, někteří přírodovědci však soudí, že se ve skutečnosti jedná o horu v Kilikii, na níž žijí někde lvi a kozy, jinde hadi a z níž na určitých místech vyšlehují plameny.¹⁷⁴

Isidor charakterizuje jako neobvyklá a nepřirozená stvoření taková, která mají buď příliš velké nebo příliš malé tělo, vyznačují se disproporcí jednotlivých tělesných částí, ať již se jedná o velikost, počet nebo tvar, dále absencí některé tělesné partie, umístěním určitých orgánů v těle na nesprávném místě, nebo předčasným či nevhodným zrozením; za zvláštní pokládá také tvory, v nichž se mísí lidský a zvířecí prvek nebo ve kterých lze vypočítávat rysy více druhů zvířat.¹⁷⁵ Ačkoli se toto členění týká v převážné většině lidských jedinců a ras a z neobvyklých zvířecích tvorů či z lidských bytostí, v nichž se projevují i zvířecí prvky, se v této knize dočítáme kromě výše uvedených již pouze o Kerberovi, Minótaurovi, Kentaurech, Onokentaurovi a Hippokentaurech,¹⁷⁶ Isidorův přehled jednotlivých typů tělesných odlišností lze aplikovat i na živočichy. Isidor sám však ve dvanácté knize *Etymologií*, jež je věnována zoologii, žádné z bájných či neobvyklých zvířat jako monstrum neoznačuje a stejně ojedinele se před vznikem Tomášovy encyklopedie setkáváme s tímto termínem i u jiných středověkých autorů.

¹⁷⁴ Srv. Isidor ze Sevilly, *Etymol.* XI,3,28–31.34–36.

¹⁷⁵ Srv. Isidor ze Sevilly, *Etymol.* XI,3,7–11.

¹⁷⁶ Srv. Isidor ze Sevilly, *Etymol.* XI,3,33–39.

V období mezi 7. a 13. stoletím se označení *monstrum* pro zvířecí či hybridní postavy známé z antické mytologie a pro exotické živočichy podivného vzhledu a chování objevuje ve větší míře pouze v díle *Liber monstorum*,¹⁷⁷ které vzniklo pravděpodobně v průběhu 8. století v anglosaském prostředí a jehož cílem je podle vlastních autorových slov výklad o těch nejstrašlivějších tvorech, o jakých kdy svět slyšel či četl – znetvořených lidech, hrozivých šelmách a děsivých dracích a hadech.¹⁷⁸ Oproti Isidorovi ze Sevilly však autor nepřihlížel pouze k tělesným deformacím, nýbrž snažil se zaznamenat i živočichy vyznačující se zuřivou a nelítostnou povahou, a tak se objevují v jeho textu nejen bájná zvířecí a hybridní obludy Sirény, Hippokentaury, Skylla, Harpyje, Chiméra a Kerberos,¹⁷⁹ ale i skutečně existující zvířata jako lev, tygr, rys, slon, hroch, krokodýl či velryba, která jsou člověku zavilým nepřítelem.¹⁸⁰ V průběhu sepisování své knihy se však autor od původního záměru prezentovaného v předmluvě odchýlil do té míry, že neváhal popsat i takové lidi či zvířata, v nichž lze jen stěží nalézt něco skutečně děsivého a kteří jsou spíše zvláštní nebo dokonce podivuhodní – Herkules, jehož sílu a schopnost bojovat musí prý každý obdivovat, lidé žijící ve východních krajích, jimž sahají vousy až po kolena, Midas, který proměnil ve zlato vše, čeho se dotkl, nebo dvouocasé indické šelmy.¹⁸¹

¹⁷⁷ *Liber monstorum de diversis generibus (Libro delle mirabili diffomità)*, vyd. C. Bologna, Milano 1977.

¹⁷⁸ Srv. *Liber monstr.*, Prol.: ... et praecipue de his tribus orbis terrae generibus responderi petebas, quae maximum formidinis terrorem humano generi incutiunt, ut de monstruosis hominum partibus describerem, et de ferarum horribilibus numerosisque bestiarum formis, et draconum dirissimis serpentiumque ac viperarum generibus.

¹⁷⁹ Srv. *Liber monstr.* I,6.7.14.44, II,12.15.

¹⁸⁰ Srv. *Liber monstr.* II,2.3.5.6.10.26.27. Kupříkladu v kapitole o hrochovi (II,10) autor reprodukuje zprávu, podle níž jednou hroši v prudké a hluboké vodě plné vírů utopili a sežrali během jedné hodiny dvě stovky lidí.

¹⁸¹ Srv. *Liber monstr.* I,12 (*Quis Herculis fortitudinem et arma non miraretur...?*), I,18, I,37 (*Fuit quidam homo mirabilis, quem Midam appellaverunt...*), II,35.

Oproti tomuto textu nalezneme v Tomášově encyklopedii s výjimkou šesté knihy termín *monstrum* nebo *monstruosus* jen zřídka – u několika čtvernožců, dále v názvu a v úvodu třetí knihy jeho encyklopedie, jejímž námětem jsou neobvyklé lidské rasy žijící v exotických krajích Východu (*De monstruosis hominibus Orientis*), a nakonec v jejím závěru, kde Tomáš popisuje obra jménem Molosus. Kromě podivných lidských jedinců či národů našel autor pouze v moři tak velký počet zvláštních tvorů, že pokládal za nutné věnovat jim celou jednu knihu (*De monstris marinis*). V Tomášově užité terminologii se však jen nesnadno hledá nějaký promyšlený záměr a na první pohled se zdá, že středověký encyklopedista se zmiňuje o některých zvířatech jako o monstrech především pod vlivem autorů, jejichž díla mu posloužila jako pramen. Čtvernohého štětinatého živočicha *cacus*, který vyplivuje z hrudi plameny, a hybridní zvíře *onocentaurus* s hlavou osla a tělem člověka nebo s hlavou člověka a tělem koně označuje jako monstra, protože se prý takto vyjadřují Adelinus a Isidor ze Sevilly, od nichž podle vlastních slov údaje o těchto tvorech převzal.¹⁸² Veliký a hrozivý *pegasus*, který má koňské tělo, orlí křídla a hlavu ozbrojenou rohy, je označen jako monstrum po vzoru Plinia Staršího.¹⁸³ *Cefusa*, jejíž zadní končetiny připomínají lidské nohy, zatímco přední končetiny se podobají rukám člověka, a *monoceros*, který vypadá jako kůň s nohama slona, ocasem vepře, hlavou jelena a s jedním rohem vyrůstajícím uprostřed čela, jsou pro Tomáše monstra zjevně pod vlivem autority Solinovy.¹⁸⁴ Naproti

¹⁸² Srv. Tomáš z Cantimpré, *De nat.* IV,20.82. Isidor ze Sevilly, *Etymol.* XI,3,33.39, skutečně zařazuje zmínku o Onokentaurovi do kapitoly pojednávající o nepřirozených tvorech, jméno *cacus* se však u něho nevyskytuje. Ve vydání Aldhelmova textu v *PL* 89 se neobjevuje zmínka ani o jednom z těchto monster. Jako monstrum však označuje živočicha *cacus* dílo *Liber monstorum* (I,31).

¹⁸³ Srv. Tomáš z Cantimpré, *De nat.* IV,89, Plinius Starší, *Natur. hist.* VIII,72.

¹⁸⁴ Srv. Tomáš z Cantimpré, *De nat.* IV,21.69. Solinus, *Collect.* 30,20 (*cephis*), 52,39 (*monoceros*), oba tvory skutečně označuje jako monstra.

tomu se taková charakteristika neobjevuje v Tomášově textu ani u bájně nestvůry chiméry či u gryfů, jejichž popis převzal středověký encyklopedista od Plinia Staršího a od Jakuba z Vitry, ani u mytických ptáků harpyjí, o nichž se podle svého tvrzení dočetl u Adelina – a to pravděpodobně proto, že ani jeden z těchto autorů tyto podivné tvory přídomek *monstrum* skutečně neoznačuje.¹⁸⁵

Monstra žijící v moři

Vliv Tomášových pramenů můžeme vyzorovat i v knize pojednávající o mořských monstrech, přičemž právě náplň této knihy vypovídá o tom, do jaké míry se rozšířil původně úzký sémantický obsah termínu *monstrum*. Náš autor totiž zařadil do této části své encyklopedie nejen stvoření podivná až strašlivá (*terribilia*), jejichž nestvůrná podoba či nepřátelské a zálučné chování děsilo a odpuzovalo již Tomášovy předchůdce, a jež se tak nejvíce přibližují modernímu označení „monstrum“, ale popsal zde rovněž živočichy poněkud zvláštní (*mira*), kteří se pouze jistým způsobem a v určité míře odchylojí od běžné normy, a dokonce také tvory, v jejichž vzhledu nebo chování zaznamenali starověcí a středověcí autoři spíše přitažlivé rysy a označili tato zvířata za podivuhodná (*mirabilia*).

Do první skupiny hrozivých mořských tvorů náleží bezpochyby *zifius* (*xifius*), který vyvolává děs nejen svou nestvůrnou hlavou, ale celým svým obrovitým zjevem, a obludní *stacii*, kteří žijí společně s delfínovci v řece Ganze a mají takovou sňlu, že dokážou stáhnout do vody i slona; první *monstrum* zařadil Tomáš do své knihy pod vlivem Basila z Caesareje,¹⁸⁶ další monstra se sem do-

¹⁸⁵ Srv. Tomáš z Cantimpré, *De nat.* IV,23, V,4.52. Při popisu chiméry však měl Tomáš možnost řídit se postojem Isidora ze Seville, *Etymol.* XI,3,36, což v tomto případě neučinil.

¹⁸⁶ Srv. Basil z Caesareje, *Hexaem.* 7,6, který jmenuje živočicha tohoto jména mezi hrůzostrašnými rybami (φοβερά); Eustathios, *In Hexaem. Basilii*, VII,6,9 (*formidolosa*); Tomáš z Cantimpré, *De nat.* VI,60. Basil však pod řec. ξιφίας (*xifiás*) mínil bezpochyby mečouna.

stala díky Pliniovi Staršímu.¹⁸⁷ Podobně označil Tomáš za monstra také další mořské živočichy, kteří jsou v Pliniových očích obludní (*beluae*), kupříkladu nelítostnou kosatku, která pronásleduje bezmocné velryby,¹⁸⁸ a vorvaně, jež se zdvihá nad vlny jako ohromný sloup a zaplavuje lodě přívalem vody.¹⁸⁹ Jiní mořští živočichové jsou však podle názoru starověkých autorů spíše zvláštní, či dokonce podivuhodní, a přesto Tomáš pokládal za důležité je mezi mořská monstra zařadit. Kupříkladu neškodná ryba *kilion*, která je neobvyklá pouze tím, že má oproti ostatním rybám játra na levé straně těla a slezinu na pravé, se dostala mezi mořská monstra na základě citace Aristotela, který pokládá opačné umístění vnitřních orgánů za něco zvláštního,¹⁹⁰ a chobotnička argonaut, která pluje ve své skořápce jako v lodičce a chapadélka používá při plavbě jako stěžň, vesla a kormidlo, byla do této knihy zařazena patrně proto, že se o ní Plinius Starší vyjádřil jako o výsostném divu mezi mořskými živočichy.¹⁹¹

¹⁸⁷ Srv. Plinius Starší, *Natur. hist.* IX,46 (*haud modico miraculo vermes*). Srv. níže Tomáš z Cantimpré, *De nat.* VI,42.

¹⁸⁸ Srv. Plinius Starší, *Natur. hist.* IX,12. Srv. níže Tomáš z Cantimpré, *De nat.* VI,39.

¹⁸⁹ Srv. Plinius Starší, *Natur. hist.* IX,8 a XXXII,144. Srv. níže Tomáš z Cantimpré, *De nat.* VI,41. Termínem *beluae* označuje Plinius Starší, *Natur. hist.* XXXII,144–145, také expositu, velrybu, néreovny, delfína, tuleně, želvu, „mořské psy“, mečouna, pilouna, hrocha, krokodýla a tuňáka; všechny tyto živočichy zařadil Tomáš z Cantimpré do knihy o mořských monstrech.

¹⁹⁰ Srv. Aristotelés, *Hist. animal.* II,17, 507a21–24, který označuje živočichy s takovým uspořádáním vnitřních orgánů jako τέρατα (*terata*), to jest za zruďné. Tomáš z Cantimpré, *De nat.* VI,30, však čerpal z latinského překladu Aristotelova spisu, kde je použito vyjádření *quod est mirum*, „a to je zvláštní“, srv. Aristoteles Latinus, *Hist. animal.* 507a22–23.

¹⁹¹ Srv. Plinius Starší, *Natur. hist.* IX,88, který ovšem převzal svůj výraz obdivu od Aristotela, *Hist. animal.* IX,37, 622b5–6: „Chobotnice argonaut je neobyčejná (περὶτος) jak svým vzhledem, tak chováním“; srv. též Aristoteles Latinus, *Hist. animal.* 622b7: „A je to povahou zchytralý (*astutum*) živočich.“ Srv. níže Tomáš z Cantimpré, *De nat.* VI,37.

U jiných mořských živočichů však nelze v Tomášových předlohách nalézt podobné hodnocení a je pravděpodobné, že se autor nechal vést vlastním názorem a označil jako monstra tvory, v nichž on sám shledával jisté neobvyklé rysy. Na prvním místě to byla zjevně zvířata vyznačující se podobnými zvláštnostmi jako výše uvedení živočichové.¹⁹² Kromě obrovitého těla, neobvyklého uspořádání orgánů, mimořádné síly či nadměru zlovolného jednání ale zaujaly středověkého encyklopedistu také další tělesné a duševní rysy zvířat – nadměrný počet končetin, schopnost měnit nakrátko nebo natrvalo své životní prostředí či zvláštní stravovací návyky.¹⁹³

Obzvláště početnou skupinu ve dvou Tomášových knihách pojednávajících o mořských monstrech a rybách představují pak živočichové, kteří svým vzhledem či chováním připomínají člověka nebo různá suchozemská zvířata. Zmínku o podobných mořských tvorech nalézáme nezdědka již v řeckých a římských dílech i v raně středověkých spisech: Hippokratés jmenuje ve výčtu ryb doporučených k jídlu „mořskou kukačku“, která tak byla nazvána podle svého hlasu navozujícího představu ptačího kukání,¹⁹⁴ Aris-

¹⁹² Např. indické želvy, které jsou tak mohutné, že si z jejich krunýřů lidé zhotovují prostorné přístřešky a používají je jako loďky (srv. níže Tomáš z Cantimpré, *De nat.* VI,49), nebo monstra *zedrosi*, jejichž obrovité kosti slouží při stavbě domů (*De nat.* VI,57). Neobvyklými rysy ve fyziologii a současně zlovolnou povahou se vyznačuje kupříkladu *monocheiros*, obluda s jedním velkým rohem, strašlivá na pohled a plná nenávisti vůči člověku (*De nat.* VI,35), nebo mečoun, který se rodí s rypcem protaženým do podoby meče, jímž proráží a potápí lodí (*De nat.* VI,27).

¹⁹³ Např. ryba *ludolachra*, která je obdařena čtyřmi ploutvemi či křídly (Tomáš z Cantimpré, *De nat.* VI,33), živočichové *luligo* a *serra*, kteří se dokážou vznést nad mořskou hladinu a uletět nad ní určitou vzdálenost (*De nat.* VI,32.44), nebo *fastaleon*, který pojídá pouze rostliny (*De nat.* VI,24), a *chilon*, který se živí jen tekutou látkou vycházející z jeho vlastního těla (*De nat.* VI,12).

¹⁹⁴ Srv. Hippokratés, *De diaeta*, II,48,1. Rybu označenou jménem *κόκκυξ* (*kokkyx*), „mořská kukačka“, lze ztotožnit nejspíše se štitníkem kukaččím (*Aspitrigla cuculus* Linné); o štitnicích je známo, že pomocí

totalés uvádí mezi nejznámějšími příčnoústými „mořského orla“ – rejnoka, jehož elegantní pohyby širokých „křidel“ těsně pod hladinou mohly starověkým autorům připomínat let dravého ptáka,¹⁹⁵ u Oppiana nacházíme mezi jmény nejnebezpečnějších mořských tvorů „mořského lva“, „mořskou hyenu“ a „mořského leoparda“,¹⁹⁶ Ailianos se zmiňuje o „mořské opici“, která připomíná rozpláclym čumákem opici suchozemskou,¹⁹⁷ a Isidor ze Sevilly nazývá rybu, které vychází z hrudi jakési chrochtání, „mořský havran“.¹⁹⁸ Většinu poznatků o takových mořských stvořeních převzali však středověcí encyklopedisté od Plinia Staršího. U města Cadix při pobřeží Hispánie byly prý spatřeny néreovny s lidským obličejem a tělem pokrytým srstí, Tritón hrající v jeskyni na lasturu a „mořský muž“ připomínající člověka celým svým zjevem.¹⁹⁹

zvláštního svalstva plynového měchýře dokážou vydávat zřetelné hluboké zvuky. Srv. L. Hanel, *Svět zvířat*, IX (*Ryby*, 2), str. 22, tab. 4, Thompson, str. 119.

¹⁹⁵ Srv. Aristotelés, *Hist. animal.* V,4, 540b18: ἀετός θαλάσσιος (*aetos thalassios*), „mořský orel“. Plinius Starší, *Natur. hist.* IX,78, zvolil pro „mořského orla“ latinský kalk *aquila*. Obě jména označovala pravděpodobně sibu deskozubou (*Myliobatis aquila* Linné). Srv. L. Hanel, *Svět zvířat*, IX (*Ryby*, 2) str. 130, Thompson, str. 3, Saint-Denis, str. 8–9.

¹⁹⁶ Tito živočichové nebyli prozatím identifikováni.

¹⁹⁷ Srv. Ailianos, *De nat. animal.* XII,27: πῖθηκος (*pithékos*). Thompson, str. 200, navrhuje ztotožnit tohoto živočicha s ďasem mořským (*Lophius piscatorius* Linné), který měl též jméno βάτραχος (*batrachos*), „mořská žába“.

¹⁹⁸ Srv. Isidor ze Sevilly, *Etymol.* XII,6,13 (*corvus maris*), Tomáš z Cantimpré, *De nat.* VII,26. Badatelé ztotožňují „mořského havrana“, který měl v řečtině jméno κορακίνος (*korakínos*), obvykle se smuhou tmavou (*Sciaena umbra* Linné), která má dodnes v italštině jméno *corvo*, *corvello* či *ombrina corvo*; srv. A. Palombi – M. Santarelli, *Gli animali*, str. 35. Plynový měchýř smuh skutečně slouží jako rezonující orgán pro zvuky, které smuhy vydávají a které jsou mnohdy tak silné, že je lze slyšet i nad hladinou. Srv. L. Hanel, *Svět zvířat*, IX (*Ryby*, 2), str. 50.

¹⁹⁹ Srv. Plinius Starší, *Natur. hist.* IX,9–10 (srv. též tamt., XXXII,144). K néreovnám srv. níže Tomáš z Cantimpré, *De nat.* VI,36. Saint-Denis,

Za vlády císaře Tiberia vyvrhl prý oceán na břeh jednoho ostrova ležícího proti pobřeží lyonské provincie náraz více než tři sta mořských živočichů, kteří vzbudili úžas svou rozmanitostí a obrovitostí, a neméně takových monster, mezi nimi „mořští sloni“, „mořští berani“ a četné néreovny, bylo vyplaveno na pobřeží Galie.²⁰⁰ Rovněž v oblasti Rudého moře se vyskytují podivná mořská zvířata, jež se svým vzhledem i chováním podobají dobytku – mají koňskou, oslí nebo býčí hlavu a vycházejí na břeh, kde spásají větve keřů a obilí na poli.²⁰¹

str. 51, se domnívá, že „mořský muž“ (*homo marinus*) by mohl být kapustňák náležející do řádu sirén. Tito býložraví mořští savci mají válcovité zavalité tělo dlouhé několik metrů, malou zakulacenou hlavu s krátkým, jakoby uříznutým čenicem a převislými pysky po stranách, a přední veslovité končetiny (zadní jsou zakrnělé), které jim nahrazují ruce: čistí si jimi tlamu, drbají se, podávají si potravu, dotýkají se, a dokonce se jimi i vzájemně objímají. Srv. M. Anděra – J. Červený, *Svět zvířat*, III (*Savci*, 3), str. 30–32.

²⁰⁰ Srv. Plinius Starší, *Natur. hist.* IX,10 (podobně tamt., XXXII,144–145). Saint-Denis, str. 35, pokládá „mořského berana“ (*aries marinus*) za kosatku a „mořského slona“ (*elephas marinus*) v těchto Pliniových pasážích za mrože. Zahnuté špičáky mrože skutečně připomínají sloní kly, protože se však tento savec vyskytuje pouze v chladných vodách, domnívá se Leitner, str. 116, že je třeba ztotožnit „mořského slona“ spíše s plejtvákem nebo vorvaněm. Naproti tomu Cotte, str. 227, a F. Capponi, *Natura aquatilium* (*Plin. nat. hist. IX*), Genova 1990, str. 41, pokládají „mořského slona“ za druh žraloka, snad žraloka velikého (*Cetorhinus maximus* Gunner).

²⁰¹ Srv. Plinius Starší, *Natur. hist.* IX,7. Srv. též Ailianos, *De nat. animal.* XVI,18, podle něhož žije v moři, které obklopuje ostrov Taprobané (dnešní Cejlon), nespočetné množství ryb a mořských monster, která mají lví, leopardí, vlčí nebo beraní hlavu; a navíc, což je ještě větší div, tam prý žijí monstra, která se podobají satyrům nebo mají podobu ženy s ostny namísto vlasů. Podle jiných svědectví existují v této oblasti ještě další obludní tvorové, jejichž vzhled by nedokázali přesně zachytit ani zkušení malíři, schopní vymyslet i ty neúžasnější kombinace tělesných tvarů. Tato zvířata mají velmi dlouhé a zakroucené ocasy a namísto tlap klepeta nebo ploutve. Vyskytují se tam prý rovněž obojživelná zvířata, která v noci vycházejí z vody a pasou se na obdělávaných polích jako dobytčata, nebo třesou datlovými palmami a živí se plody, které spadaly na zem. Po-

Těmito a četnými dalšími líčeními se Tomáš z Cantimpré inspiroval při sepisování své knihy o mořských monstrech a zařadil do ní (popřípadě také do následující knihy pojednávající o rybách) jak děsivá antropomorfní mořská monstra – sirény se strašlivým obličejem a skylly, jež mají požitky z lidské krve a masa, které trahají hrozivými zuby,²⁰² tak nejrůznější mořské živočichy připomínající dobytčata a jiná domácí zvířata, ptáky, lesní zvěř, a dokonce i plazy a hmyz.²⁰³ Další živočichy neobvyklého zjevu nebo chování popsal však Tomáš proti očekávání pouze v knize pojednávající o rybách, a to navzdory tomu, že se nad některými z nich starověcí autoři podívali a pokládali je za neobvyklé. Kupříkladu ryba *dies* žije pouze jeden den, má dvě nohy a dvě křídla a tělem jí neprotéká krev,²⁰⁴ „babylónské ryby“ mají nejen prapodivný

kud jde o monstra s klepety, na ostrovech Tichého a Indického oceánu žije krab palmový (*Birgus latro* Johnson) velký až třicet centimetrů, jehož životním prostředím je v mládí moře, kde hledá úkryt v ulitách plžů. V dospělosti žije na souši, šplhá po stromech a živí se mimo jiné kokosovými ořechy, které si na palmách odstřihává a dole klepety louská (JN). Srv. V. Motyčka – Z. Roller, *Svět zvířat*, X (*Bezobratlí*, 1), str. 114. V případě zvířat, která se pasou na souši, se O. Keller, *Die antike Tierwelt*, I, Leipzig 1909, str. 414, domnívá, že by se mohlo jednat o dugonga, který dnes žije také při pobřeží Rudého moře a Indického oceánu a rovněž u dnešního Cejlonu. Dugong indický (*Dugong dugon* Müller) z řádu sirén je býložravý savec přizpůsobený životu ve vodě; pase se na mořských řasách rostoucích v moři při pobřeží. Srv. M. Anděra – J. Červený, *Svět zvířat*, III (*Savci*, 3), str. 31.

²⁰² Srv. níže Tomáš z Cantimpré, *De nat.* VI,46–47.

²⁰³ Z dobytčat např. „mořský pes“ či „mořský kůň“, srv. Tomáš z Cantimpré, *De nat.* VI,13 (*canis marinus*), 18 (*equus marinus*), z ptáků „mořský páv“, srv. tamt., VII,65 (*pavo maris*), z lesní zvěře „mořský jelen“ či „mořská liška“, srv. tamt. VI,8 (*cervus marinus*), a VII,86 (*vulpes marinae*), z plazů např. „mořský drak“ nebo „mořská zmije“, srv. tamt., VI,15 (*draco maris*), a VII,88 (*vipera maris*).

²⁰⁴ Srv. Tomáš z Cantimpré, *De nat.* VII,28. Popis tohoto živočicha i jeho pojmenování slovem *dies*, „den“, vychází z Aristotela, *Hist. animal.* I,5, 490a34, a V,19, 552b18–23, kde je však jménem εφήμερον (efémeron), „jednodenní“, „den trvajících“, označen nějaký druh hmyzu, patrně jepice.

vzhled, neboť jejich hlava připomíná mořskou žábu, ale vyznačují se též zvláštním chováním, neboť pomocí svých ploutví krácejí po mořském dně,²⁰⁵ a *ezochius marinus* dlouhý sedmdesát loktů a široký i vysoký čtrnáct stop má ve zvyku nasát do sebe vodu a pak ji nečekaně vychrlit na své nepřátele, až je v tom přívalu utopí.²⁰⁶

Přestože není Tomášovo dělení mořských živočichů na monstra a ryby ve všech případech logické či důsledné, jeho současníci a následovníci, kteří z jeho díla čerpali, je v převážné většině zachovali. Albert Veliký sice spojil obě Tomášovy knihy pojednávající o mořských a sladkovodních tvorech do knihy jediné nazvané *De aquaticis*, ponechal však Tomášovu základní charakteristiku „monstrum“, „obluda“ (*monstrum, belua*), „zvíře“ (*animal*) či „ryba“ (*piscis*).²⁰⁷ Jeho příkladem se řídil i středověký kazatel Petr Berchorius ve své příručce *Reductorium morale*, který však již v menší míře užívá termín *monstrum* a převádí je někdy na neutrální výraz *animal*.²⁰⁸ Naproti tomu Vincenc z Beauvais (1190–1264) v přírodovědné části své encyklopedie *Speculum quadruplex* po-

²⁰⁵ Srv. Tomáš z Cantimpré, *De nat.* VII,18 (*Babylonici pisces*). Srv. též Aristotelés, *De mirab. auscult.* 72, 835b7–14, Plinius Starší, *Natur. hist.* IX,175, který se o těchto rybách zmiňuje v pasáži o neobvyklých druzích ryb (*piscium genera mira*), kterou převzal od Theofrasta. Jedná se pravděpodobně o zástupce druhu *Periophthalmus* z čeledi hlaváčovitých; tyto ryby se dokážou pohybovat po souši a na vrchu hlavy mají velké vyboulené oči.

²⁰⁶ Srv. Tomáš z Cantimpré, *De nat.* VII,35. Vzhledem k uvedeným rozměrům se patrně jednalo o některý druh velkého kytovce.

²⁰⁷ Srv. Albert Veliký, *De animalibus libri XXVI*, vyd. H. Stadler, Münster 1916–1920. O rybách a mořských monstrech pojednává kniha dvacátá čtvrtá. Tomáše pokládá za Albertův hlavní pramen pro posledních pět knih (tj. tzv. bestiář) nejen starší, ale i novější bádání. Srv. např. J.-H. Bormans, *Thomas de Cantimpré*, str. 132–159; F. Strunz, *Albertus Magnus. Weisheit und Naturforschung im Mittelalter*, Wien – Leipzig 1926, str. 119 a 124; P. Aiken, *The Animal History*, str. 205–225.

²⁰⁸ Viz výše pozn. 121. Petr Berchorius pojednává o mořských tvorech ve druhé části tohoto spisu, která má název *De proprietatibus*, a to v deváté knize (*De piscibus*) a částečně v knize desáté (kap. 28: *De crocodilo*,

psal nejprve sladkovodní a mořské ryby a teprve poté mořská monstra, a to (s drobnými výjimkami) v pořadí a pod jmény, jaká uvádí Tomáš.²⁰⁹ Podobné dělení nacházíme také v přírodovědné encyklopedii *Der Naturen Bloeme*, kterou sepsal ve 14. století ve středověké nizozemštině Jacob van Maerlant,²¹⁰ v knize o zvířatech, kterou zařadil do svého díla *Das Buch der Natur* Konrád z Megenbergu,²¹¹ či v *Glosáři* českého lexikografa 14. století Bartoloměje z Chlumce.²¹²

Ačkoli Tomáš z Cantimpré využívá bohatě veškeré prameny, které použil k sestavení svého textu, v názoru na to, kterého živého tvora označit za monstrum, postupuje podle vlastního uvážení a ne vždy přejímá pojetí svých předloh. Na rozdíl od autora raně

kap. 90: *De sirenibus*, kap. 101: *De testudine*, kap. 102: *De tortuca*, kap. 106: *De vitulo marino*.

²⁰⁹ Vincenc z Beauvais pojednává o mořských tvorech v sedmnácté knize přírodovědné části své encyklopedie (*Speculum quadruplex*, Dovai 1624, přetisk Graz 1964–1965), která má název *Speculum naturale*, a to v kapitolách 28–99 (ryby) a 100–139 (mořská monstra).

²¹⁰ Srv. Jacob van Maerlant, *Der Naturen Bloeme*, vyd. M. Gysseling, 's-Gravenhage 1981. Tato encyklopedie probírá v 16681 verši jednotlivé stupně živé a neživé přírody (člověk, zvířata, rostliny, drahokamy a kovy). Mořská monstra (*Zeemonsters*) jsou popsána ve verších 8369–9471, ryby (*Vissen*) ve verších 9472–10607.

²¹¹ Viz výše pozn. 121. Třetí kniha o zvířatech zahrnuje kap. C (*Von den merwundern*), obsahující popis a alegorický výklad dvaceti monster, a kap. D (*Von den vischen*), pojednávající o rybách (tato část obsahuje také pasáž o velrybě, delfínovi a želvě).

²¹² Bartholomaeus Claretus, *Glossarius*, vyd. V. Flajšhans, in: *Klaret a jeho družina*, I, Praha 1926, str. 104–202. Rybám jsou v *Glosáři* věnovány verše 374–428 (kapitola 9: *De piscibus*), mořská monstra jsou vyjmenována ve verších 430–451 (kapitola 10: *De blandis monstis*). Srv. k tomu podrobněji H. Šedinová, *Mořská monstra v díle Tomáše z Cantimpré a Bartoloměje z Chlumce řečeného Klaret*, in: *Listy filologické*, 128, 2005, 3–4, str. 295–343. Ke Klaretovým termínům srv. též E. Michálek, *Česká slovní zásoba v Klaretových slovnících*, Praha 1989, především však B. Ryba, *K nejstarším latinsko-českým slovníkům*, in: *Listy filologické*, 69, 1942, str. 1–19, 123–127 a 233–244.

středověkého díla *Liber monstrorum* zařazuje do své encyklopedie jen výjimečně hybridní tvory nebo čtvernožce a ptáky známé z řeckých bájí a stejně tak ojediněle zohledňuje Isidorovu snahu o racionální vysvětlení jejich existence.²¹³ Nezabývá se ani hlubšími úvahami, zda všichni podivní živočichové vznikli v rozporu s přírodou, nebo naopak z vůle Stvořitele. Podle jeho názoru se tyto tvorové nezrodili z nepřirozeného spojení odlišných druhů, nýbrž Bůh jim dal vzniknout zároveň s ostatními již při stvoření světa, neboť chtěl, aby vzbuzovali na světě úžas.²¹⁴

Oproti antickým a raně středověkým pramenům rozšiřuje Tomáš použití výrazu *monstrum* ve dvou směrech. Za prvé jej aplikuje na celou škálu mořských tvorů, kteří pro Aristotela, Plinia Staršího a jiné starověké přírodovědce představovali ještě běžně známé ryby. V Tomášově podání se však z těchto ryb stávají neznámá mořská monstra, protože mnohá z nich vstupují do povědomí středověku pod „novými“ jmény, pocházejícími z latinského překladu Aristotelových zoologických traktátů. Za druhé klade středověký encyklopedista rovnítko nejen mezi pojmy *monstruosus* a *terribilis*, ale i mezi pojmy *monstruosus* a *mirabilis*, neboť tvorové, jež do knihy o mořských monstrech zařazuje, nebudí vždy jen odpor a děs, nýbrž často podněcují zájem čtenářů neobvyklými a zajímavými, ne-li dokonce podivuhodnými rysy ve svém vzhledu a chování. Táž dvojznačnost slova *monstrum* je patrná i v alegoriích středověkých kazatelů, kteří neviděli žádný rozpor ve svých často naprosto protikladných výkladech, a stejný postoj zaujímají k těmto monstrům rovněž středověcí iluminátoři, kteří na základě Tomášova textu vytvářejí vizuální interpretace jim zcela neznámých tvorů.

²¹³ Tomáš se nezmiňuje o Kerberovi, Minótaurovi, Gorgonách ani Kentaurech. Racionální vysvětlení podává např. v kapitole pojednávající o sirénách, viz níže *De nat.* VI,46.

²¹⁴ Viz níže Tomáš z Cantimpré, *De nat.* VI,1.

Tomášova mořská monstra ve středověkých Čechách

O mimořádné oblibě Tomášovy encyklopedie ve středověku svědčí několik desítek dochovaných opisů jejího textu, které jsou cenou součástí fondů rukopisných oddělení knihoven po celém světě.²¹⁵ Kromě rukopisů obsahujících pouhý text Tomášova díla se zachovalo rovněž několik iluminovaných kodexů. Pravděpodobně nejstarší je exemplář uložený v městské knihovně ve Valenciennes²¹⁶ a přibližně ze stejného období pochází i neúplný opis uložený dnes na universitě v Pensylvánii.²¹⁷ Další iluminované rukopisy se dnes nacházejí po jednom v Houghton Library na universitě v Harvardu,²¹⁸ v univerzitní knihovně ve Würzburgu²¹⁹ a v univerzitní knihovně v Granadě.²²⁰

²¹⁵ Srv. seznamy rukopisů s Tomášovým dílem, které sestavil L. Thorndike, *A History of Magic and Experimental Science*, II, str. 396–398, a též, *More Manuscripts of Thomas of Cantimpre, De Naturis Rerum*, in: *Isis*, 54,2, 1963, str. 269–277. Jak však L. Thorndike upozorňuje, většina rukopisů, v nichž se nachází text této encyklopedie, Tomášovo jméno neuvádí nebo jmenuje jako autora Alberta Velikého, proto je obtížné sestavit kompletní seznam.

²¹⁶ Bibliothèque Municipale de Valenciennes, MS 320, pergamen, 198 folií, 23 × 15,6 cm. Rukopis pochází z opatství Saint-Amand a je datován do 13. století.

²¹⁷ Annenberg Rare Book and Manuscript Library (University of Pennsylvania), Philadelphia, Ijs023, 56 folií (z knih o zvířatech obsahuje pouze *De piscibus* a *De vermibus*), 18,5 × 13,4 cm. Rukopis pochází ze severní Francie nebo z Flander a je datován do let 1250–1270.

²¹⁸ Houghton Library, Harvard University, Cambridge, Massachusetts, MS Lat 125, pergamen, 112 folií (pouze knihy *De animalibus*, *De serpentina*, *De arboribus*), srv. L. Thorndike, *More Manuscripts*, str. 273. Rukopis pochází z Anglie a je datován do 13.–14. století.

²¹⁹ Universitätsbibliothek Würzburg, M.ch.f.150, papír, 287 folií, 31,1 × 21,8 cm. Rukopis pochází z Německa a je datován do r. 1456. Srv. Ch. Hünenmörder, *Thomas von Cantimpré, Liber de natura rerum. Farbmikrofiche-Edition der Handschrift Würzburg, Universitätsbibliothek, M.ch.f. 150*, München 2001, str. 7–84.

(1) Sireny jsou podle *Fyziology* zvířata s lidským hlasem, která mají od hlavy po pás podobu zleplé ženy se strašlivým obličejem a dlouhými rozzcuchanými vlasy. Lze je spatřit s mládřaty, jež drží na rukou; mládřata totiž mají velikými řady, která mají na hrudi. Jakmile námořníci sireny zahlédnou, zmocní se jich velký strach. Hoří tedy jedné sireně prázdnou láhev, a zatímco si s ní hraje, lod' propluje okolo. Dosvědčují to lidé, kteří prý tyto obludy viděli.

(2) Podle toho, co píše Aldhelmus, mají sireny zbyvajících část těla podobnou orlu a na nohou drápy, které jim slouží k sápaní korfistí. Konec těla je však opatřen šupinatým rybím ocasem, který používají při plavání v mořské hlubině jako veslo. V hlase se jim ozývá jakýsi melodický a přesladký nápěv, který svádí a láká plavce a ukolébává je k spánku; jakmile plavci usnou, sireny je rozsápají svými drápy. Vpravuje se, že tyto obludy přebývají na jakýchsi ostrovech ležících na širém moři a někdy se zdrtňují přímo v mořském proudu. Ale někteří plavci dbají moudré rady, aby si dali do uší silné ucpávkvy; díky tomu pak přeplovávají moře, aniž by je smrtonosný zpěv siren zvrátil ke spánku.

(3) Podle Isidora nejsou tyto sireny ve skutečnosti obludy, nýbrž to byly jakési nevěstky, které ožebračovaly plavce plující přes moře. Měly křídla a drápy, protože láska léta a zraňuje. Takové sireny přebývají v moři neboli v proudu smilstva. Přece je však věština autorů, a to téměř všichni filozofové a rovněž někteří vykladači Písma, jiného názoru než Isidor a míní, že sireny jsou ve skutečnosti mořská monstra, avšak monstra neobdařená rozumem. Jejich zpěv prý totiž není artikulovaný do té míry, aby v něm bylo možno rozlišit slabiky a slova, nýbrž podobně jako ptáci zpěv jej nelze rozdělit na jednotlivé části.

34. MORŠTÍ MNIŠI

(1) Mořští mniši jsou mořská monstra nazvaná podle svého vzhledu. Zvířata tohoto druhu žijí v Britském moři. V dolní části vypadají jako ryba, v horní však mají do jisté míry lidskou podobu. Jejich hlava připomíná hlavu právě oholeného mnicha: shora jakoby vyholená a bílá tonzura a kolenní hlavy nad mistry, kde bývají uši, doširoka roztažený černý kruh, který vypadá jako kruh, jenž zbyvá z vlasů na hlavě mnicha nebo klerika.

(2) Toto monstrum s oblibou pokouší lidi, kteří se procházejí po břehu moře; hraje si před nimi, skáče ve vodě a postupně se k nim přibližuje. Všimne-li si pak, že se někdo jeho hrou baví, zadržuje se a tím více na vodní hladině skotačí. A když uvidí, že toho člověka přilákal obdiv až do jeho blízkosti, stáhne ho do hlubiny a nakrmí se jeho masem.

(3) Jeho obličej se člověku zcela nepodobá, protože nos má jako ryba a ústa jsou přímo spojena s nosením.

52. TUNĀK

Tunák je mořská ryba. Rozetří jeho oči nebo plíce s mořskou vodou ve skleněné baňce, a cokoli touto směsí napíšeš, bude v noci zářit jako plamen.